

HIER VERBODEN. UITGEVOERD NAAR DAAR. OVERAL DODELIJK.

DE ROL VAN BELGIË IN DE EXPORT VAN VERBODEN PESTICIDEN

In samenwerking met:

FIAN
BELGIUM

iles
de
paix

Policy Brief: Waarom en hoe moet België bijdragen tot een exportverbod voor verboden pesticiden?	2
Waarom een uitvoerverbod op deze stoffen?	3
1. Overall schadelijk voor de gezondheid van mens en milieu, op lange termijn een bedreiging voor de voedselzekerheid	3
2. Boemerang effect voor Europese consumenten en producenten	3
3. Te respecteren Europese en Belgische engagementen en verplichtingen	4
4. Export naar landen met minder bescherming en regelgeving	4
5. In strijd met mensenrechten	5
6. Een verzwakte Europese en Belgische ambitie ondermijnt de geloofwaardigheid voor de transitie naar duurzame voedselsystemen en belemmert innovatie	5
Aanbevelingen	6

POLICY BRIEF: WAAROM EN HOE MOET BELGIË BIJDRAGEN TOT EEN EXPORTVERBOD VOOR VERBODEN PESTICIDEN?

De handel in en het gebruik van pesticiden neemt wereldwijd toe (60% stijging van de verkoop tussen 1990 en 2020¹), hoewel talloze wetenschappelijke studies bevestigen dat pesticiden gevaarlijk zijn en schadelijk voor de gezondheid van landbouw.st.ers, gemeenschappen, consumenten en, meer in het algemeen, voor het milieu en de biodiversiteit.

Daarom zijn in de EU 207² werkzame stoffen die gebruikt worden in pesticiden verboden of aan strenge beperkingen onderworpen. Zij zijn opgenomen in bijlage 1 van EU-Verordening 649/2012. Toch blijft de EU deze werkzame stoffen produceren en exporteren. Een studie uit 2018 van Public Eye en Uearthed toonde aan dat 81.000 ton in de EU verboden pesticiden naar 85 landen³ werden geëxporteerd, waarvan 5.000 ton, of 6% van het totaal, vertrokken vanuit België.

Uit ons nieuw onderzoek blijkt dat België tussen 2013 en 2020 16 in de EU verboden werkzame stoffen voor gebruik in de landbouw heeft uitgevoerd naar meer dan 70 landen, in totaal bijna 50.000 ton. ^{4,5}

Deze handel in giftige werkzame stoffen ondermijnt de biodiversiteit, de veerkracht van voedselsystemen en uiteindelijk de voedselzekerheid. Hij versterkt de oneerlijke concurrentie tussen landbouw.st.ers en draagt bij tot de instandhouding van een landbouwmodel dat is gebaseerd op fossiele energie en technologie die niet is aangepast aan de huidige uitdagingen en dat derde landen blijvend afhankelijk maakt van de teelt van marktgewassen. Deze handel is in strijd met de internationale engagementen van België en de Europese Unie en ondermijnt onze geloofwaardigheid op het internationale toneel in het kader van de Green Deal en, breder, in haar aanpak van de mondiale uitdagingen van duurzame ontwikkeling. Tot slot ontkent deze handel dat veel lage- en middeninkomenlanden te weinig middelen hebben om een regelgevend kader uit te bouwen dat de gezondheid van hun bevolking en het milieu beschermt.

1. Bombardi L., « Belgium and pesticides: double standard and circle of poisoning », 2022.
2. Van deze 207 zijn 35 stoffen ook op internationaal niveau verboden via bijlage 3 van het Verdrag van Rotterdam, dat daarom de procedure van voorafgaande toestemming van het land van bestemming inleidt.
3. Public Eye et Uearthed, « Pesticides interdits : l'hypocrisie toxique de l'Union européenne », 2020.
4. Jaccard J., « Hier verboden. Uitgevoerd naar daar. Overall dodelijk. De rol van België in de export van verboden pesticiden », 2023
5. tussen deze stoffen vinden we o.a. 1,3-dicloropropaan (gemiddeld 3000 ton/jaar, verboden in de EU sinds 2009, geklasseerd als potentieel kankerverwekkend), acetochloor (gemiddeld 2091 t/jr, herbicide gebruikt in de maisteelt), ferbam (gemiddeld 1036 ton naar Peru, Costa Rica, de VS, Argentinië... met grote chronische toxiciteit en gebruikt in een groot aantal teelten (o.a. bananen)), carbendazim (116 t/jr gemiddeld tussen 2018 en 2020, alleen gemeld voor export sinds 2018, naar meer dan 10 landen), thiamethoxam (153 t in 2020 bestemd voor Brazilië, eerste Europese producent van verboden neonicotinoïde, giftig voor bijen en niet selectief voor andere insecten).

WAAROM EEN UITVOERVERBOD OP DEZE STOFFEN?

1. Overal schadelijk voor de gezondheid van mens en milieu, op lange termijn een bedreiging voor de voedselzekerheid

In de landen waar ze gebruikt worden, hebben deze in de EU verboden werkzame stoffen een aanzienlijke impact op de gezondheid, het milieu en de mensenrechten. Het is bekend dat deze producten kankerverwekkend, mutageen of schadelijk voor de reproductieve gezondheid zijn, eerst en vooral voor de landbouw.st.ers en landarbeid.st.ers die ze gebruiken.

In de Filipijnen wordt carbendazim, een werkzame stof geproduceerd in Ougrée in de provincie Luik, vrij verkocht op het internet en in gespecialiseerde winkels. In 2018 exporteerde Arysta 15 ton naar de Filipijnen, goed voor 30.000 liter eindproduct (Goldazim, enz.). Carbendazim veroorzaakt nochtans genetische afwijkingen, schaadt de vruchtbaarheid en is zeer persistent in het aquatisch milieu.⁶ Sporen van dit product, dat sinds 2009 verboden is in de EU, zijn in 2019 nog steeds te vinden in 93% van 29 Europese rivieren.⁷

Het gebruik van deze pesticiden leidt tot een wereldwijd verontreinigd milieu.⁸ Thiamethoxam, een systemisch insecticide dat als zaadcoating wordt gebruikt, verspreidt zich door de hele plant, tot in het stuifmeel en de nectar, die dan giftig worden voor bestuivers. Geschat wordt dat 90% van de coatingstof in de bodem en het (grond)water wordt verspreid en meerdere jaren aanwezig blijft.⁹

De werkzame stoffen zijn bovendien effectief in zeer lage concentraties. De, relatief beperkte, geëxporteerde hoeveelheden werkzame stoffen worden verwerkt tot zeer grote volumes pesticiden waarmee grote oppervlakten kunnen behandeld worden. De 10,5 ton flufenoxuron die in 2020 werd geëxporteerd is voldoende om 1.400.000 ha sojabonen te behandelen, een gebied groter dan het Vlaamse Gewest. In het geval van thiamethoxam is de 153 ton door Syngenta naar Brazilië uitgevoerde werkzame stof voldoende om meer dan een miljoen liter eindproduct, Engeo Pleno S, te vervaardigen.

Gezien de mondiale uitdagingen, zoals het behoud van de biodiversiteit, zijn de gevolgen van de Belgische uitvoer van verboden werkzame stoffen niet onschuldig. Er is een duidelijk verband tussen de drastische daling van de insectenpopulaties en de introductie van neonicotinoïden op de markt. De gevolgen voor de biodiversiteit in een land als Brazilië zijn alarmerend voor de hele planeet en brengen op termijn onze mondiale capaciteit om voedsel te produceren in gevaar.¹⁰

2. Boemerang effect voor Europese consumenten en producenten

Door de manier waarop de markt is gestructureerd en omwille van de kosten, komen de pesticiden die naar de armste landen worden uitgevoerd hoofdzakelijk terecht bij boer.inn.en die zich richten op marktgewassen, vaak

6. INRS, « Carbendazime. Fiche toxicologique n°214 », 2009.
7. Casado J. *et al.*, « Screening of pesticides and veterinary drugs in small streams in the European Union by liquid chromatography high resolution mass spectrometry », *Science of the Total Environment*, 2019.
8. Leenhardt S. *et al.*, « Impacts des produits phytopharmaceutiques sur la biodiversité et les services écosystémiques », Synthèse du rapport d'ESCo, INRAE/Ifremer, 124 pages, 2022 ; Fuhrmann S. *et al.*, « Pesticide Research on Environmental and Human Exposure and Risks in Sub-Saharan Africa: A Systematic Literature Review », *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2022.
9. Le Monde, « Tout comprendre aux pesticides néonicotinoïdes », 15 mars 2016.
10. Soumis N., « Les néonicotinoïdes : une menace pour la biodiversité, les écosystèmes et la sécurité alimentaire », *Équiterre et ACME*, 2018.

bestemd voor export.¹¹ Uiteindelijk komen deze stoffen in ons voedsel terecht. Volgens een studie uit 2020 werden in 5800 monsters van in de EU ingevoerde levensmiddelen 74 verboden werkzame stoffen aangetroffen. Carbendazim (zie hoger) werd in meer dan 1600 van de monsters aangetroffen. De meest verontreinigde levensmiddelen waren thee (48-65% van de geteste monsters) en tropische vruchten (papaja's, guaves, enz.).¹² Dit is de gifcyclus.

Hoewel de EU het gebruik van bepaalde werkzame stoffen voor haar eigen landbouwers verbiedt, tolereert zij de aanwezigheid van deze stoffen in het voedsel dat wij invoeren én levert zij deze chemicaliën aan derde landen. Deze situatie leidt tot oneerlijke concurrentie tussen boeren en hier en elders.

3. Te respecteren Europese en Belgische engagementen en verplichtingen

Het Verdrag van Rotterdam¹³ dat in voege trad in 2004, regelt de handel in sommige van deze gevaarlijke stoffen, door een mechanisme van voorafgaande geïnformeerde toestemming (PIC) te verplichten. Het slaagt er echter niet in om zijn doelstellingen te bereiken, namelijk het reguleren van de handel in chemische stoffen "teneinde de menselijke gezondheid en het milieu te beschermen tegen mogelijke schade"¹⁴. Als partijen bij het Verdrag hebben de EU en België de verantwoordelijkheid om dit te helpen rechtzetten. Het Verdrag is in de Europese Unie geïmplementeerd in Verordening 649/2012¹⁵, en moedigt naast kennisgeving van uitvoer, de EU-staten aan om informatie uit te wisselen en verantwoordelijkheden te delen bij de handel in gevaarlijke chemische stoffen met derde landen "teneinde de gezondheid van de mens en het milieu te beschermen tegen mogelijke schade" (art. 1, onder b), van 649/2012).

Verder "zijn de Europese staten, evenals elke andere staat die partij is bij het Verdrag van Bazil sinds 1989 wettelijk verplicht de uitvoer van verboden of niet-goedgekeurde pesticiden te verbieden naar staten die deze als gevaarlijk afval beschouwen, overeenkomstig hun internationale wettelijke verplichtingen volgens de verdragen van Bamako of de Midden-Amerikaanse overeenkomst"¹⁶.

4. Export naar landen met minder bescherming en regelgeving

Bijna 75% van de verboden werkzame stoffen wordt uitgeoerd naar lage- en middeninkomenslanden.¹⁷ De

capaciteit voor controle en toezicht op het gebruik van deze producten is vaak beperkter in deze landen, waardoor de risico's toenemen. Bijna alle sterfgevallen door pesticiden (meer dan 385 miljoen vergiffigingen per jaar, waaronder 11.000 doden)¹⁸ doen zich voor in het globale Zuiden. De toegang tot beschermende uitrusting en passende opleiding is gering. Naar schatting 25% van de zogenaamde "ontwikkelingslanden" beschikt volgens rapporten niet over regelgeving inzake het gebruik van fytosanitaire producten. Indien dergelijke regelgeving wel bestaat, beschikt 80% van de zogenaamde "ontwikkelingslanden" niet over voldoende middelen om de bestaande wetten te handhaven.¹⁹

Importerende landen worden dankzij de PIC-procedure van het Verdrag van Rotterdam op de hoogte gesteld van de invoer van verboden werkzame stoffen en kunnen deze weigeren. Ze hebben echter vaak te weinig personeel om dossiers grondig te analyseren, hoewel het verdrag in theorie bepaalt "dat de partijen de aangewezen nationale autoriteiten voldoende middelen moeten toekennen om hen in staat te stellen hun taken doeltreffend uit te voeren"²⁰. Bovendien hebben onderzoekers en middenveldorganisaties in het globale Zuiden herhaaldelijk gewaarschuwd voor de druk die agrochemische multinationals uitoefenen om zich te kunnen vestigen en nieuwe markten te ontwikkelen.²¹ Deze landen verbieden bovendien minder werkzame stoffen dan de Europese Unie doet.

11. Hierdoor is het hoogst onzeker dat deze stoffen bijdragen tot voedselzekerheid in derde landen.
12. PAN Europe, « Residues of Banned Pesticides in EU food », technical report, 2020 ; zie ook de (FAVV) met vergelijkbare gegevens.
13. Rotterdam Convention | UNEP Law and Environment Assistance Platform
14. Overview, website van het Verdrag van Rotterdam, geraadpleegd op 2 november 2022.
15. Uitvoering van het Verdrag van Rotterdam op EU-niveau
16. Center for International Environmental Law, « The Export of Banned Pesticides to Africa and Central America », 2022.
17. Public Eye et Unearthed, « Pesticides interdits : l'hypocrisie toxique de l'Union européenne », 2020.
18. Boedeker *et al.*, « The global distribution of acute unintentional pesticide poisoning: estimations based on a systematic review », *BMC Public Health*, 2020.
19. Public Eye, « Highly Hazardous Profits », 2019.
20. « Questions fréquentes sur la Convention de Rotterdam », site internet de la convention de Rotterdam, consulté le 02 novembre 2022.
21. Friends of the Earth Europe, « Toxic trading. The EU pesticide lobby's offensive in Brazil », 2022.

5. In strijd met mensenrechten

Pesticiden worden, naast de internationale milieuwetgeving, eveneens gereguleerd door het internationaal recht inzake de mensenrechten. Verschillende instrumenten en normen voor mensenrechten leggen plichten op aan landen, gelet op de enorme impact die bestrijdingsmiddelen hebben op het genot van verschillende grondrechten, in het bijzonder het recht op leven, het recht op voedzame voeding, het recht op gezondheid, het recht op een gezonde omgeving, de arbeidsrechten en de rechten van een aantal specifieke risicogroepen. Staten moeten zich onthouden van rechtstreekse inmenging in het genot van deze rechten in het buitenland. Bovendien moeten zij maatregelen nemen om schendingen te voorkomen en te verhelpen die zich buiten hun grondgebied voordoen als gevolg van de activiteiten van ondernemingen waarover zij zeggenschap kunnen uitoefenen.

In haar verslag over mensenrechten en pesticiden (2017) stelde de speciale rapporteur voor het recht op voedsel, Hilal Elver, dat het blootstellen van mensen in andere landen aan gevaarlijke pesticiden een duidelijke schending van de mensenrechten is.²² Zij maande de staten aan een einde te maken aan deze hypocriete “dubbele standaard”. In 2020 riep de speciale rapporteur voor giftige stoffen en mensenrechten, gesteund door 35 andere mensenrechtenspecialisten van de VN, staten uitdrukkelijk op te stoppen met de uitvoer van ongewenste giftige chemische stoffen naar armere landen.²³

6. Een verzwakte Europese en Belgische ambitie ondermijnt de geloofwaardigheid voor de transitie naar duurzame voedselsystemen en belemmert innovatie

Hoewel er in het kader van de Europese Green Deal heel wat beleidsmaatregelen genomen worden om de EU een koploper te maken in de ecologische transitie, wordt er met twee maten en twee gewichten gemeten wat betreft acties genomen binnen en buiten de EU. Deze incoherenties verzwakken de geloofwaardigheid van de EU in internationale fora. Hetzelfde geldt voor België dat zich, naast zijn verplichtingen als EU-lidstaat, heeft geëngageerd om agro-ecologie te bevorderen in zijn samenwerkingsprogramma's en toetrad tot de Internationale Coalitie voor Agro-ecologie²⁴.

Pesticiden vormen een obstakel voor de transitie naar duurzame voedselsystemen. Ze houden landbouwers afhankelijk van externe inputs en versterken hun economische kwetsbaarheid. Tussen 1995 en 2017 zijn de kosten voor pesticiden op Europese landbouwbedrijven gestegen van 58% tot 110% (+70% voor België).²⁵ De alomtegenwoordigheid van pesticiden, in combinatie met problemen van resistentie, afhankelijkheid van fossiele brandstoffen en aantasting van het milieu, belemmert op de middellange termijn het vermogen om de wereldbevolking te voeden. Terwijl talloze studies de doeltreffendheid van andere productiemethoden aantonen (agro-ecologie, boslandbouw, biolandbouw, ...)²⁶.

Door pesticiden te exporteren die zware en bewezen milieueffecten hebben, verzwakt de EU de biodiversiteit van agro-ecosystemen en de gezondheid van de bodem in derde landen. Dit zijn nochtans essentiële elementen om duurzame en autonome voedselsystemen op te bouwen: agro-ecologische praktijken steunen op een gezonde bodem en een intensiever gebruik van ecosystemendiensten.

Door de industrie toe te staan productie van in de EU verboden werkzame stoffen verder te zetten, ontmoedigen/dwarsbomen de Europese en Belgische autoriteiten het onderzoek naar alternatieven voor deze schadelijke stoffen in het bijzonder en voor synthetische pesticiden in het algemeen. In plaats van innovatie te stimuleren door een duidelijke richting aan te geven gebaseerd op wetenschappelijke consensus, bevriest deze handel de sector in een verleden dat wordt belichaamd door stoffen die vaak al vele jaren verboden zijn.

22. A/HRC/34/48, §73.

23. OHCHR, “States must stop exporting unwanted toxic chemicals to poorer countries, says UN expert”, Press release, 9 July 2020.

24. <https://agroecology-coalition.org>

25. Le BASIC, « Analyse de la création de valeur et des coûts cachés des produits phytosanitaires de synthèse », rapport de recherche, 2021.

26. Ze bieden hogere en/of beter gegarandeerde inkomstenniveaus en -stabiliteit aan landbouw(st)ers, scheppen meer werkgelegenheid dan de conventionele landbouw, leveren gelijke en vaak zelfs hogere rendementen op in de meeste regio's van de wereld, verhogen de milieu-efficiëntie met als gevolg een beter gebruik van de hulpbronnen, een grotere biodiversiteit op de boerderij, een betere samenwerking tussen levende soorten, een hogere bodemvruchtbaarheid en een betere weerstand tegen omgevingsstress... Douwe van der Ploeg et al., « The Economic Potential of Agroecology: Empirical Evidence from Europe », *Journal of Rural Studies*, 2019

AANBEVELINGEN

1. Aanbevelingen met betrekking tot verboden pesticiden *

In 2022 stelde de Europese Commissie een nieuwe verordening voor: de *Sustainable Use of Plant Protection Products Regulation (SUR)* in het kader van haar strategieën van Boer tot Bord en Biodiversiteit. De regelgeving beoogt onder meer het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (GBM) en de daarmee gepaarde risico's tegen 2030 met 50% te verminderen. In het voorstel worden voor het eerst bindende limieten bepaald voor het gebruik van GBM. In de kwestie van de export van deze verboden werkzame stoffen werd dan weer geen vooruitgang geboekt. Hierover wordt met geen woord gerept in de roadmap 2023, ondanks de belofte van de Commissie in 2020 om een einde te maken aan deze praktijk.²⁷

Op Belgisch niveau:

Aan de federale overheid:

- Een nationale maatregel invoeren die voorziet in een uitvoerverbod voor verboden werkzame stoffen die van toepassing is op alle derde landen;
- Zorgen dat deze maatregel bepalingen bevat om de valkuilen te vermijden die in Frankrijk worden waargenomen, nl. een verbod op de werkzame stoffen én de verouderde pesticiden²⁸;

* (de werkzame stoffen in de bijlage bij Verordening EU 649/2012)

- Profiteer van het Belgische voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie in 2024 om een voortrekkersrol te spelen in de Europese instellingen en hen aan te moedigen hun belofte na te komen om de productie en uitvoer van verboden werkzame stoffen te verbieden
- Het beter afstemmen van het overheidsbeleid inzake ontwikkelingsamenwerking (dat de landbouw in het globale Zuiden ondersteunt) en de steun die wordt gegeven aan de uitvoer van verboden werkzame stoffen (die schadelijk zijn voor diezelfde landbouw).
- Een einde maken aan elke afwijking voor het gebruik op nationale bodem van pesticiden die op Europees niveau zijn verboden;

Aan de deelstaten:

- Een maatregel invoeren inzake het verbod op de productie en opslag van verboden werkzame stoffen.

Op Europees niveau:

- Voor het jaar 2023 een strategievoorstel inzake chemische stoffen uitwerken dat een maatregel bevat om de uitvoer van verboden werkzame stoffen een halt toe te roepen;
- De stopzetting van de productie, opslag en uitvoer van verboden werkzame stoffen integreren in deze strategie inzake chemische stoffen;
- Alle verboden werkzame stoffen overhevelen van bijlage I van verordening EU 649/2012 naar bijlage 5, met als gevolg een totaal verbod op het gebruik, de productie en de opslag van deze stoffen in de hele EU;
- Een leidersrol opnemen op het internationale toneel om het gebruik en de productie van deze werkzame stoffen volledig te verbieden in alle regio's van de wereld via een bindend internationaal verdrag.

27. « De Commissie zal ook overal ter wereld veiligheids- en duurzaamheidsnormen bevorderen, met name door het goede voorbeeld te geven en een coherente aanpak te bevorderen opdat gevaarlijke stoffen die in de EU verboden zijn, niet voor de uitvoer worden geproduceerd. », Green Deal: Commissie keurt, als stap naar gifvrij milieu, nieuwe strategie voor chemische stoffen goed, Persbericht, 14 oktober 2020.

28. Er zijn twee belangrijke valkuilen: 1. wetgeving die betrekking heeft op gewasbeschermingsmiddelen die werkzame stoffen bevatten en niet op de werkzame stoffen zelf, en 2. een strategie om wetgeving te omzeilen door de toelating voor de werkzame stof in Europa niet te verlengen.

Op internationaal niveau:

- Zorgen voor meer transparantie en regulering van de sector om de reikwijdte en negatieve gevolgen van de handel in verboden pesticiden te beperken;
- Een comité van onafhankelijke deskundigen oprichten dat advies geeft over:
 - (1) het belang van deze verboden gewasbeschermingsmiddelen voor derde landen;
 - (2) het gebrek aan een alternatief;
 - (3) de mogelijkheden om het gebruik van deze verboden GBM te omkaderen;
 - (4) de mogelijkheden om het giftig afval van deze GBM te beheeren en te verwijderen.

Op Belgisch en Europees niveau:

- De productie en het gebruik van synthetische GBM niet steunen met financiële middelen voor ontwikkelingssamenwerking. In plaats daarvan moet de samenwerking gericht zijn op het aanmoedigen van agro-ecologische initiatieven die zich van deze inputs bevrijden en het steunen van organisaties uit het maatschappelijk middenveld die sensibiliseren over de gevaren van synthetische pesticiden;
- De overheidsstructuren van derde landen ondersteunen om de invoer van synthetische pesticiden beter te controleren en te reguleren;
- Sterke ambities nastreven om het gebruik van synthetische gewasbeschermingsmiddelen te verminderen, de regulering en de transparantie over het gebruik te verhogen en alternatieven te steunen.

2. Aanbevelingen met betrekking tot het gebruik en de handel in pesticiden

Naast deze verboden werkzame stoffen is er nood aan een bredere denkoefening over andere giftige werkzame stoffen die eveneens schade berokkenen aan het milieu, de maatschappij en de mens (met name de Highly Hazardous Pesticides - HHP). Er is een gebrek aan transparantie in de handel in deze werkzame stoffen omdat hiervoor geen kennisgeving van uitvoer bestaat. Het is essentieel om een groot deel van de werkzame stoffen, waaronder HHP, aan een strengere regelgeving te onderwerpen.

Auteur : Jonas Jaccard

Publicatie: januari 2023

Proeflezers: Benoît de Waegeneer, Suzy Serneels, Manu Eggen, François Grenade, Nicky Gabriëls, Isabelle Franck, Bruno Schiffers

Omslagfoto: Cochabamba, Bolivië, december 2022.© Serra

Verantwoordelijk uitgever: Benoit de Waegeneer, Wolstraat, 4 - 1000 Brussel

Met de steun van:

HIER VERBODEN. UITGEVOERD NAAR DAAR. OVERAL DODELIJK.

Pesticiden die gemaakt en verboden worden in België,
verwoesten landen in het zuiden. En komen via die weg weer op ons bord...

Teken de petitie op:

stop-pesticides.be

In samenwerking met:

